

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 4, Sayı:16, Eylül 2018, s. 57-72

Doç. Dr. Ahmet DEMİR

Başkent Üniversitesi, Eğitim Fak. Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
ademir@baskent.edu.tr

MEHMET CELÂL'İN KALEMİNDEN AŞKA DAİR BİR SÖZLÜK: *SEVDA LÜGATİ*

Özet

Sevda Lügati (1330/1914), Ara Nesil şairi Mehmet Celâl (1867-1912)'in kaleminden çıkan, aşka dair bir sözlüktür. Lügat, Mehmet Celâl'in edebî kişiliğinin farklı bir yönünü dikkate sunarken Türk sözlükçülüğü bakımından da önemlidir. *Sevda Lügati*, resimli tematik bir sözlüktür ve aynı zamanda 'aykırı sözlük' niteliği de taşır. 'Aşk/sevda' sözcüğünün kavram alanı içerisine giren, 'aşk/sevda' bağlamında anlam bulan, yeni anlamlar kazanan kavramların bir araya getirildiği bir sözlüktür. Sözlükte 'aşk' bağlamında 260 kelime vardır. Her bir sözcük, ya Mehmet Celâl'in kendi şiirlerinden ya da başta divan şairleri olmak üzere Türk şairlerin şiirlerinden seçmelerle örneklendirilir. Dolayısıyla *Sevda Lügati*, Türk edebiyatı, şiiri ve kültür tarihi araştırmaları için de bolca malzeme verir. Bu bağlamda, çalışmamızda *Sevda Lügati*, taşıdığı özellikler itibariyle değerlendirilmektedir. Eserin genel karakteristiği ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Celâl, *Sevda Lügati*, aşk, sözlük.

A DICTIONARY ABOUT LOVE WRITTEN BY MEHMET CELÂL: *SEVDA LÜGATİ*

Abstract

The *Sevda Lügati* (1330/1914) which is a work of Mehmet Celâl (1867-1912) who is the poet of Ara Nesil, is a dictionary about love. While the dictionary stands out a different direction of Mehmet Celâl's literary personality, it is also important in terms of Turkish lexicography. *Sevda Lügati* is a thematic dictionary with pictures

and it also carries the character of 'antidictionary'. It is a dictionary in which the concepts belong to the conceptual field of 'love' and the concepts which find new meanings in the context of 'love' exist. In the dictionary there are 260 words in the context of 'love'. Each word is exemplified either by Mehmet Celâl's own poems or by poems which belong to Turkish poets, especially poets of divan literature. Therefore, *Sevda Lügati* also gives plenty of material for researches about Turkish literature, poetry and cultural history. In this context, in our study, *Sevda Lügati* is evaluated according to the characteristics it carries. The general character of the Work is revealed.

Keywords: Mehmet Celâl, *Sevda Lügati*, love, dictionary.

1. Bir Ara Nesil Şairi: Mehmet Celâl

Servet-i Fünûn edebiyatının ortaya çıkışından hemen önce Tanzimat edebiyatı ile Servet-i Fünûn edebiyatı arasında geçiş işlevi gören ve 1870'lerin sonu 1880'lerin başından Servet-i Fünûn edebiyatının teşekkül ettiği 1896 yılına kadarki dönemde etkin olan 25-30 kişilik edebiyatçı, şair, yazar, eleştirmen gruba 'Ara Nesil' adı verilir (Babacan, 2003: 71; Birinci, 1987: 1; Birinci, 2000: 89-90; Gariper, 2011: 113; Kaplan, 1971: 9; Kaya, 2013: 151).

İlk defa Mehmet Kaplan tarafından 'Ara Nesil' olarak adlandırılan edebî grup içerisinde 'Abdülhalim Memduh, Abdülkerim Hâdi, Abdülkerim Sâbit, Adanalı Ziya, Ahmet Rasim, Alaybeyzâde Naci, Ali Ferruh, Ali Feyzi, Ali Galip, Ali Kemal, Ali Nizamî, Ali Nusret, Ali Ulvi, Ayın Nadir, Beşir Fuad, Faik Esat, Fazlı Necib, Halil Edib, Hasan Âsaf, Hayret Efendi, Hüseyin Daniş, İbnürrifat Samih, İsmail Safa, Manastırlı Rıfat, Mehmet Celâl, Mehmet Sedat, Mehmet Ziver, Menemenlizâde Mehmet Tâhir, Mihrünnisâ Abdülhak Hamit, Muallim Feyzi, Muhyiddin, Mustafa Reşit, Müstecabizâde İsmet, Nabizâde Nazım, Niğâr bint Osman, Nureddin Ferruh, Recep, Vahyî, Selanikli Tefvik, Şeyh Vasfî, Tepedelenlizâde Kâmil' gibi isimler yer alır (Andı, 1995: 6; Babacan, 2003: 71; Birinci, 2000: 90; Kaplan vd., 1997: XI-XIII; Uç, 1990: I). 'Muttavassıfîn' veya 'İlmîlîlar' (Aktaş, 1980; 1996; Uç, 1990) şeklindeki isimlendirmelerle birlikte bu nesli ifade için daha çok -Mehmet Kaplan'ın adlandırması esas alınarak- 'Ara Nesil' kavramının (Andı, 1995; Babacan, 1993; 2003; Birinci, 2000; Gariper, 2011; Kaplan, 1971; Kaplan vd., 1997; Kaya, 2013; Kolcu, 2018a; 2018b; Özarslan, 1996) kullanıldığını görürüz. Edebî faaliyetlerini bir dergi etrafında bir araya gelmeden, bir topluluk veya grup oluşturmadan yürüten bu dönemin edebiyatçıları, Tanzimat nesli ile Servet-i Fünûn arasında bir köprü görevi gördüklerinden 'Ara Nesil' şeklinde adlandırılmışlardır (Gariper, 2011: 113).

Mehmet Kaplan'ın (1971: 2, 9) "Küçük ve Günlük Hassasiyetler Devri" olarak da adlandırdığı bu ara dönem mensupları, 1860'tan sonra açılmış yeni eğitim kurumlarında yetişerek Batı edebiyatını yakından tanıma ve takip etme fırsatı yakalamışlar, pek çok edebî eseri Türkçeye tercüme etmişlerdir. Böylece edebiyatta yenileşme yolunda kendilerine tür, şekil ve konu bakımından örnek seçme imkânı bulmuşlardır. Bütün faaliyetlerini *Tercüman-ı Hakikat* ve *Saadet* gibi gazeteler veya çoğunlukla kendi imkânları ile çıkardıkları ve çoğu kısa süreli, başlıcaları *Âfak*, *Âsâr*, *Berk*, *Envâr-ı Zekâ*, *Gayret*, *Gülşen*, *Güneş*, *Hâver*, *Hazine-i Fünûn*, *Hizmet*, *Maarif*,

Malûmât, Manzara, Risâle-i Hâfi, Sa'y, Sebat, Şafak, Şûle, Terakki olan dergilerde yürütmüşlerdir (Birinci, 2000: 89). Ara Nesil, edebiyatımızın Batılılaşmasında ve yenileşmesinde önemli bir işlevi yerine getirirken 'şiir, mensur şiir, roman, hikâye, tenkit, makale, deneme, edebiyat tarihi, tiyatro' gibi hemen bütün türlerde eserler vermiştir (Özarslan, 1996: 273). Ara Nesil edebiyatçıları, eleştiri türünden yazılarla da dönemin edebiyat ve sanata dair kuramsal tartışmalarında yer almışlardır (Andı, 1995; Babacan, 1993; 2003; Birinci, 2000; Uç, 1990). Ara Nesil, belli ölçüde Batı tesirinde bir yenileşmeyi kabul eden; tür, şekil ve konu itibarıyla de yenileşme yönünde eserler veren ancak öncü olmayı değil, itidal yolunu benimseyen, 'mutavassıt' bir gruptur. Dolayısıyla Ara Nesil, 'mutavassıt' bir zevk ve dikkatle Batı ile Doğu medeniyetlerinden alınacaklara aracılık eder (Aktaş, 1980: 71; 2002: 232-233). Bu bağlamda, bu dönem şair ve yazarları her ne kadar Batılı edebiyata yoğun bir ilgi ve rağbet göstermişlerse de kültürel dinamiklerimiz, eski edebiyatımız, İslam medeniyeti kaynakları ve Şark klasikleriyle olan ilgi ve alakalarını da devam ettirmişlerdir. Şiir geleneğimizin eksikliklerini kabulde birlikte esas kaynak kabul ettikleri divan edebiyatının tanzimine taraftar olmuşlardır (Babacan, 2003: 83-84; Özarslan, 1996: 273; Uç, 1990: 2-3).

Bu bağlamda Mehmet Celâl (1867-1912) de her şeyden önce bir 'Ara Nesil' sanatçısıdır (Andı, 1995). Fatih Andı'nın (1995), Mehmet Celâl'e dair başlıca çalışma olan kitabına 'Ara Nesil Şairi Mehmet Celâl' adını vermesi, bu bakımdan dikkate değerdir. Aksoyak (2005), Babacan (1993, 2003), Birinci (2000), Gariper (2011), Kaplan (1971), Kaplan vd. (1997), Kolcu (2018a), Kolcu (2018b) gibi çalışmalarda da Mehmet Celâl, 'Ara Nesil' sanatçısı olarak zikredilir. Mehmet Celâl'in roman/uzun hikâye ve kısa hikâye-mensûre türünden eserleri büyük bir yekûn tutar (Andı, 1995: 29-30; Uç, 2000: 152-154). Ayrıca *Maarif, Resimli Gazete, Hazine-i Fünûn, Mektep, Malûmât, Musavver Terakki, İrtika, Musavver Fen ve Edebiyat, Sabah* gibi dergi ve gazetelerde tenkit türünden yazıları da dönemin edebiyat, sanat, şiir, roman tartışmaları içerisinde dikkate değerdir (Andı, 1995; Uç, 1990).

Mehmet Celâl'in edebî kişiliğini oluşturan başlıca yönlerinden biri de şairliğidir. Mehmet Celâl, yazı hayatına 1884 yılında, *Tercümân-ı Hakikat*'te Muallim Naci'nin yönettiği edebiyat sütununa gönderdiği şiirlerle başlar ve *Tercüman-ı Hakikat* dolayısıyla Muallim Naci'nin tesiri altında kalır. Muallim Naci'nin şiirlerini örnek alır, onlara nazireler, tahmisler yazar. Şairliğinin ilk yıllarından itibaren Mehmet Celâl'in içerik, şekil, edâ, üslûp ve vokabüler yönünden Divan şiirinin taklitçisi olduğu gözlemlenir. Bunda Muallim Naci'yle birlikte daha küçük yaşlarından itibaren okuyarak, hatta pek çok şiirini ezberleyerek yetiştiği Fuzuli, Nef'i, Şeyh Galip, Nâili divanlarından gelme tesir de etkilidir. Şairin kullandığı şekiller ve temler, ancak 1887'den itibaren çeşitlenmeye başlar; şair yeni ve Batılı nazım şekillerine de bu tarihten itibaren yavaş yavaş yönelir (Andı, 1995: 19-22). Mehmet Celâl, Servet-i Fünûn edebiyatının (1896-1901) dışında kalmış; muhtelif yazılarında dil, içerik, teknik itibarıyla Servet-i Fünûn edebiyatına sert eleştiriler getirmiş, Hüseyin Cahit'le polemiklere girmiştir (Andı, 1995: 81-89). Bunda Mehmet Celâl'in Muallim Naci'nin derin tesirinde kalmasının ve kısmen Divan şiiri geleneğine bağlı olmasının etkisi büyüktür (Akyüz, 1995: 130, 139; Işık, 2006: 2434; İnal, 1969: 211). Kenan Akyüz'ün tespitiyle Mehmet Celâl, Muallim Naci'nin yolundan ayrılmayarak çeşitli yazılarında Servet-i Fünûn

edebiyatına hücum eden; fakat Divan şiiri çizgisinde yer almasına rağmen Batı şiirine yönelmekten de geri kalmayan şairlerindendir (1995: 139-140). Mehmet Celâl'in Divan şiiriyle ilgili, Divan şiirini sevdirmeye yönelik makaleler yazdığı da görülür (Uç, 1990: 79-80). Şiirlerinde Büyükkada ve orada yaşadığı aşkı (Anna'ya olan aşkı) anlattığı için ve *Adada Söylediklerim* (1886) adlı şiir kitabı dolayısıyla 'Ada şairi' (Andı, 1995: 7-9) olarak da bilinen Mehmet Celâl, *Gazellerim* (1894), *Zâde-i Şâir* (1894), *Âsâr-ı Celâl* (1895), *Sürûd* (1895), *Elvâh-ı Şâirâne* (1895) gibi şiir kitaplarıyla (Andı, 1995: 29) 'Ara Nesil'in başlıca şairleri arasında yer alır (Demir, 2016).

Mehmet Celâl'in 'aşk, kadın, tabiat, ölüm' temalı şiirlerinin yanı sıra tarihe -özellikle Osmanlı tarihine- olan ilgisini gösteren, Osmanlı padişahlarını anlatan divan şiiri çizgisinde manzum tarihleri vardır (Andı, 1995: 113-1114; Arslan, 2015: 19-21; Avcı, 2016a: 118-122; Avcı, 2016b: 1015-1016).

Mehmet Celâl'in dikkat çeken eserlerinden biri de "aşk sözlüğü" (Yalçın, 2014) niteliğinde hazırladığı *Sevda Lügati* (1330/1914) adlı tematik sözlüktür. Eser, Sevengül Sönmez (2003) ve Nihat Yalçın (2014) tarafından hem özgün hem de sadeleştirilmiş metniyle yayınlanmıştır. *Sevda Lügati*, Türk sözlükçülüğünün yanı sıra Mehmet Celâl'in şairliğini, sözlükçülüğünü, Türk şiirine vakıf oluşunu, nüktedanlığını, bütün bunların toplamında edebî kişiliğinin farklı bir yönünü ortaya koymasına bakımından dikkat çekicidir.

Bu bağlamda, çalışmamızda Mehmet Celâl'in *Sevda Lügati* adlı aşk sözlüğü, taşıdığı özellikler itibarıyla değerlendirilmekte; eserin genel karakteristiği ortaya konulmaktadır.

2. 'Aşk'ın Sözlüğü: *Sevda Lügati*

Resimli tematik bir sözlük olan *Sevda Lügati*, adından da anlaşılacağı üzere 'aşk/sevda' sözcüğünün kavram alanı içerisine giren, 'aşk/sevda' bağlamında anlam bulan, yeni anlamlar kazanan, aşkın çağrıştırdığı kavramların bir araya getirildiği ve kimi zaman nükteli sözlerle açıklandığı bir sözlüktür. Dolayısıyla sözlükteki sözcükleri bir araya getiren kavram 'aşk'tır ve sözlükte sözcüklerin gerçek anlamlarıyla birlikte 'aşk' bağlamındaki anlamları ve çağrışımları da verilir. Sözlükte 260 kelime vardır. Bununla birlikte *Sevda Lügati*, 'aşk'ın başta divan şiiri olmak üzere Türk şiirine yerleşen şekliyle dikkate sunulduğu bir eserdir. Eserde her bir sözcük, ya Mehmet Celâl'in kendi şiirlerinden (şaire ait şiirler tırnak içine alınmadan ve şairin adı zikredilmeden verilir) ya da başta divan şairleri olmak üzere Türk şairlerin (şairlerin adı açıkça zikredilir) şiirlerinden seçmelerle örneklendirilir. Dolayısıyla *Sevda Lügati*, bir sözlük olduğu kadar, Türk şiirinin -özelde divan şiirinin- dünyasına girmek, 'aşk'ın edebiyatımıza ve kültürümüze nasıl yerleştiğini anlamak, Türk kültüründe 'aşk'ın algılanma biçimlerini görmek, Türk insanının zihin, ruh ve hayal dünyasına girebilmek, tarihsel derinlikte aşkın hallerini ve biçimlerini değerlendirebilmek yönlerinden de dikkate değerdir. Bu bağlamda *Sevda Lügati*, Türk sözlükçülüğü kadar Türk edebiyatı, şiiri ve kültür tarihi araştırmaları için de bolca malzeme verir.

Sevda Lügati'nde, sözcüklerin kullanımının örneklendirilmesi için şairin dışında, kitabın kapağında sıralanan şekliyle şu şairlerin şiirlerine/sözlerine yer verilmiştir: Muallim Naci, Abdülhak Hamit, Muallim Feyzi, Nedim, Fatih, Rasih, Hakkı, Agâh Paşa, Üsküdarlı Sâfi, Recai-

zade Mahmut Ekrem, Beliğ, Ahmet Rasim, Mustafa Reşit, Fuzuli, Vasıf-ı Enderunî, Ziya Paşa, Cenap Şahabettin, Nef'i, Ali Efendi, Üsküdarlı Talat, Nevres-i Kadim, Baki, Nabi, Şeyh Sadi, Sabit.

Lüğatte, sözcükler alfabetik sırayla listelenir; bu nedenle de lüğat 'elif' harfiyle başlatılır. İlk sözcük de 'ateş'tir.

Sevda Lüğati'nin genel karakteristiğini maddeler halinde şöylece sıralayabiliriz:

1. *Sevda Lüğati*, tematik bir sözlüktür. Özşahin (2017: 577)'de de dikkate sunulduğu üzere tematik sözlüklerde anlama dayalı tasnif ortak anlam alanı içerisinde yer alır, sözlerin temel ve fiziki anlam açısından kesiştiği ortak anlam dairesi, bir çatıda birleşir. Kavram olarak da ifade edebileceğimiz bu çatı, çeşitli alanlarda olabileceği gibi aynı alan içerisinde de alt kategorilere ayrılabilir. Mutlu (2009)'da tematik sözlükler, "belirli bir konu veya tema etrafında hazırlanan sözlükler" (817) olarak tanımlanır. Kavram sözlükleri olarak da adlandırılan tematik sözlüklerde kavramları konusuna göre tasnif etme ve aynı kavram alanına giren sözcükleri bir başlık altında toplama (tematik kategorilendirme) söz konusudur (Kocapinar, 2014). Bu bağlamda *Sevda Lüğati* adlı eser de tematik bir sözlük örneğidir. 'Aşk' kavramı çatısı altında, doğrudan Türk kültür tarihinin izlerini taşıyan, Türk kültüründe çeşitli dönemlerde 'aşk'la özdeşleşen özne, nesne, olay, olgu vb. öğelerin kavramları listelenir. Türk kültür ve edebiyat tarihinde 'aşk' kavramının anlam dairesi içerisine yerleşen kelimeler, gerçek anlamları kadar, aşk bağlamında yüklendikleri anlamlarla verilir. Bu bağlamda *Sevda Lüğati*, adından da anlaşılacağı üzere 'aşk/sevda' teması çerçevesinde (tek bir tema etrafında) şekillenir. Sözlüğün oluşturulma amacı 'aşk/sevda' odaklı olunca doğal olarak sözlüğün içeriğini oluşturan kavramlar da sözlüğün yazılış amacına uygun olarak 'aşk' merkezli olarak belirlenmiş; 'aşk'ın kavram alanına giren sözcükler tematik kategorilendirme yoluyla listelenmiştir.

2. *Sevda Lüğati*, aynı zamanda resimli bir sözlüktür. Eserde her bir sözcüğün karşısında sözcüğü temsil eden bir çizim okurla paylaşılır. Örneğin; 'rakip' sözcüğü "ma'sukanın âşığına tercih ettiği kimse" (Mehmet Celâl, 1330/1914: 95) şeklinde tanımlanırken sözcüğün hemen yanında Türk edebiyatında, pek çok metinde işlenen ve 'âşık-sevgili-rakip üçlüsü' arasında şekillenen, içerisinde dışsal ve içsel çatışmalar barındıran klasik aşk üçgeni'ni temsilen şu resim verilir:

(Resim 1)

3. *Sevda Lüğati*, aynı zamanda bir 'aykırı sözlük' olarak da değerlendirilebilir (Doğru, 2014: 194-195). "Aykırı sözlüklerin en temel özelliği hem sözlüğün tanımlarındaki, hem hazırlanış yöntemindeki hem de sözlüğü oluşturan veritabanındaki sıra dışılıktır. Yapılan tanımların alışılmış sözlük tanımlarından farklı olmasının yanı sıra bu tanımlarda alaycı, mizahi, eleştirel ve kimi zaman da toplumsal değerlere ters düşen bir yaklaşım görülür (Doğru, 2014: 191).

Sevda Lüğati'ni 'aykırı sözlük' sınıfına koyan başlıca özelliği; sözcükleri gerçek anlamlarının yanında 'aşk' bağlamında edindikleri anlamlarıyla vermesi, kadın-erkek ilişkisi özeline taşınmasıdır. Böyle olunca da kavramların aşk bağlamında çoğu zaman aşkın iki tarafı olarak 'kadın'a ve 'erkek'e göre (cinsiyet noktasında) tanımlanması; sözcüklerin sosyo-kültürel dinamikler ile tarihsel derinlikte edebî metinlere sirayet eden duygu, düşünce ve hayal dünyasının belirleyiciliğinde âşık ve sevgilinin 'aşk'a dayalı ilişkideki konumlarına göre edindikleri anlamlarının verilmesi söz konusudur. Örneğin; lüğatte 'hâl' sözcüğü gerçek anlamıyla "ben, küçük, siyah lekeler" şeklinde verilirken sözcük, 'aşk' bağlamında kadın-odaklı bir tanımlamayla şöyle açıklanır: "Bazen bir çehre-i dilârâda medâr-ı hüsn ü ân olur. Bazen karanfil dudakların uçlarında peydâ ve nâ-peydâ görünerek hüsn-i âşinâyânı imrendirir." (Mehmet Celâl, 1330/1914: 81).

'Girdap' sözcüğü de yine *Sevda Lüğati*'nde sözcüklerin kadına ya da erkeğe özgü açıklandığını, sosyo-kültürel ve edebî çerçevede cinsiyete göre kazandıkları anlamları öncelenerek tanımlandığını göstermesi bakımından örnek olarak alınabilir. Eserde 'girdap' sözcüğü "Denizde, nehirlerde suların dolap gibi dönerek, tehlike teşkil ettiği mahal." şeklinde tanımlandıktan sonra 'kadın kalbi'ne izafe edilen özellik üzerinden 'kadın'a dair bir içerikle açıklanır: "Kadının kalbi derin bir girdaptır!.." (Mehmet Celâl, 1330/1914: 144).

Sevda Lüğati'nde sözcükler gerçek anlamlarının yanında 'aşk' bağlamında kadın-erkek ilişkisi üzerinden verilip 'kadın'a ve 'erkek'e göre tanımlanırken zaman zaman sosyo-kültürel, tarihsel/dönemsel dinamiklerin etkisiyle cinsiyetçi söylemin öne çıktığı da görülür. Lüğatte 'aşk'ın tarafları olarak yalnızca 'erkek' ya da yalnızca 'kadın' üzerinden tanımlanabilecek sözcükler olduğu gibi aynı anda her ikisi için de geçerli, her ikisine de göndermelerle tanımlanabilecek sözcükler yer alır. Bu tür sözcüklerden olumsuz anlam içeren sözcüklerin kimi zaman 'kadın'a atfen tanımlandığı görülür. *Sevda Lüğati*'nde 'kadın'ın güzelliğine, nezaketine, inceliğine, his ve hayal dünyasının derinliğine dair pek çok olumlayıcı, yüceltici tanımlamayla/açıklamayla birlikte sözcüklere zaman zaman erkek gözüyle bakıldığı görülür. Cinsiyetçi söylem ve 'kadın'a olumsuzluk atfetme, sözcükleri tanımlamak kadar, sözcüğü örneklendirmek için kullanılan metin parçalarında da kendini gösterir. Bu bağlamda *Sevda Lüğati*'nde toplumsal cinsiyet algısıyla da ilgili olarak sosyo-kültürel dinamiklerin etkisiyle olumsuz içerikli bazı sözcüklerin doğrudan 'kadın' üzerinden tanımlandığı, sözcüğün içeriğinin 'kadın'a atfedildiği görülür. Bu bakımdan *Sevda Lüğati*, toplumsal cinsiyet algısı, kadın erkek ilişkileri, toplumsal kodlar, toplumsal roller, kabuller, stereotipler vb. konulara dair tarihsel/dönemsel odaklı sosyo-kültürel çalışmalar için de malzeme vermektedir. Örneğin; lüğatte 'mürâî' sözcüğü "ikiyüzlü olan" şeklinde tanımlandıktan sonra "Bir âşık için en dehşetli bedbahtî, mürâî bir kadına düşmektir." şeklinde bir yargıyla verilir. Ardından da sözcüğün kullanımını örneklendirmesi ba-

kımından “Düşmanım da düşmesin öyle mürâî dilbere” dizesi paylaşılır (Mehmet Celâl, 1330/1914: 153).

‘Günahkâr’ sözcüğü sözlükte şöyle açıklanır: “Allahü Teâlâ’nın emr-i şerîfine muhalif hareket eden. Kadında bu muhalefet daha ziyadedir.” (Mehmet Celâl, 1330/1914: 146).

Eserde zaman zaman kullanılan nükteli sözler, mizahî üslup, karikatürize edici anlatım, eserin tematik yönüyle örtüşük biçimde ortaya çıkan romantik söyleyiş de *Sevda Lüğati*’ni ‘aykırı sözlük’ konumuna taşır. Örneğin; Arapça kökenli ‘denî’ sözcüğünün anlamı Türkçedeki eşanlamlısıyla “alçak” şeklinde (Mehmet Celâl, 1330/1914: 92) verilirken sözcüğün yanında verilen çizim karikatürize edici niteliktedir.

(Resim 2)

‘Akdâh’ ve ‘tesadüf’ sözcükleri de *Sevda Lüğati*’nin niçin bir ‘aykırı sözlük’ olarak değerlendirilebileceğini örneklendirmesi açısından ele alınabilir. Eserde ‘akdâh’ ve ‘tesadüf’, tamamen ‘aşk’ odaklı ve nüktedan bir edayla açıklanmıştır. Sözlükte “akdah”, gerçek anlamıyla “kadehler” şeklinde ifade edildikten sonra sözcüğün kullanımı, yemekli bir toplantıda geçiyor izlenimi uyandıran ve bir erkek ile kadın arasında geçen olaylar ve diyalog üzerinden nükteli bir tarzda verilir:

“Kadın, gül rengindeki parmaklarının arasına aldığı kadehi bana uzattı:

-İdare-i akdâh mı edeceğiz? diye sordum.

-Evet, dedi.

Salonun köşelerinden feverân eden elektrik ziyâları içinde, kadehimi -mütebessimâne- uzatırken gözlerim karardı, ellerim titredi!.. Kadeh kırıldı, şarap döküldü, o da bana -güya izâle-i mahcubiyet için- güldü güldü:

-Adam siz de, dedi.

“Ayağın sakınarak basma aman lutf eyle

Dökülen mey, kırılan şîşe-i rindân olsun!..”

meşhur bir darb-ı mesel!.. Bunda kırılacak ne var?..” (Mehmet Celâl, 1330/1914: 15-16).

Burada Nedim'in dizelerine yer verildiği de görülür ki sözcüğün açıklanmasında nükteyi doğuran başlıca öğelerden biri de bu göndermedir.

'Tesadüf' sözcüğü ise lügatte şöyle açıklanır:

"Muhabbette tesadüf bir imdâd-ı semavîdir. Tesadüf, bize münevver ve tâbân geceler, mülevven ve mahmûr seherler, âhenkdâr ve muattar nesîmler, ânî visâller ihzâr eder. Aşk, tesadüfle başlar. Ümîd olunmayan bir tesadüf mezar-ı ye'se mütemâyil olan ruhları ihyâ eder. İlk nazardan sonra, ilk tesadüf kadar tatlı bir şey yoktur!

Âlemde ne bahtiyâr olurum

Etsem sana bir daha tesâdüf" (Mehmet Celâl, 1330/1914: 67).

Sevda Lüğati'nde çoğu zaman öne çıkan romantik söyleyişi örneklendirmesi bakımından 'âşiyân' ile 'hazân' sözcüklerine bakabiliriz. Eserde her iki sözcük de tamamen romantik söyleyişin öne çıktığı bir anlatımla açıklanır. 'Âşiyân' ilk olarak "yuva" şeklinde eş anlamlısıyla verilir, sonrasında kuşlarla insanlar arasında kurulan benzerliğe dayanan romantik bir söyleyişle açıklanır. En sonunda da şairin kendisine ait bir dize aracılığıyla sözcüğün kullanımı örneklendirilir. Lügatte 'âşiyân' sözcüğü şöyle dikkate sunulur:

"Yuva. Kuşlar için yapraklar arasında, sevdâzedeler için pür-sükûn u zerrîn ü nem-nâk ü hazîn mağaralar içinde intihab olunan mev'id-i mülâkattır.

Olsa fena mı hâne-i yâr âşiyân bana" (Mehmet Celâl, 1330/1914: 12-13).

Sevda Lüğati'nde, Arapça 'hazân' sözcüğü eş anlamlıları olan "sonbahar, güz mevsimi" yle ve "yaprakların sararması" şeklinde 'hazân'a özgü, 'hazân'ın 'kavram alanına giren, 'hazân'ın çağrıştırdığı/'hazân'ı çağrıştıran bir olayın ifade edilmesi aracılığıyla verilir. Sonrasında da sözcük; benzetmelerin, kişileştirmelerin, mecazların olduğu, romantik bir söyleyişin öne çıktığı bir tabiat betimlemesi aracılığıyla açıklanır. Sözcüğün anlamıyla ilişkili olarak şairin kendisine ait dizeler paylaşılır. Lügatte 'hazân' sözcüğü şöyle verilir:

"Sonbahar, güz mevsimi, yaprakların sararması.

Semâ, öyle neşesiz durur, deniz haykırır, kuşlar gider, dallar düşer, müteverrim yapraklar, seylâbın üstünde titreyerek bir semt-i mechûle gider, bulutlar ağlaya ağlaya hazân yapraklarını örter, dere sâkit akarak sonbahara mersiye-hân olur.

Siz söyleyin ey dumanlı dağlar

Gönlüm niye gizli gizli ağlar?..

der!..

Hazân, bâhârın teverrümüdür!..

Sarardı, soldu, nihâyet teverrüm etti bâhâr!.." (Mehmet Celâl, 1330/1914: 83-84).

4. *Sevda Lüğati*'nde sözcüklerin anlamı, gerçek anlamları kadar 'aşk' bağlamında -lügatte özellikle sözcükler 'aşk'ın tarafları olan 'kadın'a ve 'erkek'e atfen sosyo-kültürel ve edebî çerçevede yerleşik anlamları ve kullanımları ile verilir- edindikleri anlamları ve kullanımlarıyla verilirken açıklamalar/tanımlar yapma, eş anlamlılıktan, karşıtıktan, mecazlardan yararlanma, benzetmeler yapma/benzerlik kurma, bir söz, dize, beyit, anekdot, kısa hikâye veya betimleme

paylaşma gibi yollara başvurulur. Dolayısıyla sözlüğü oluşturan madde başları yazılırken sözcüklerin gerçek ve 'aşk' bağlamında kazandıkları anlamlarını verme yönünde bir standart söz konusu iken sözcüklerin anlamlarını ve Türkçedeki kullanımlarını gösterme konusunda, teknik anlamda bir çeşitlilik söz konusudur.

Örneğin; 'armağan' sözcüğü, "hediye" biçiminde eş anlamlısıyla birlikte verildikten sonra sözcüğün kullanımı ile ilgili olarak bir anekdot paylaşılır:

"Hediye. Sevdiğime bir armağan göndermek istedim. Pırlantalar ile müzeyyen bir broş aldım. Anladım ki benim gözyaşlarım o pırlantadan daha saf, daha berraktır! Onun ipek mendilini aldım. Ağladım, ağladım! Nihayet sevdiğime kalbimin pırlantalarını gönderdim.

Bir gözyaşı cânânıma olmaz mı bir elmâs?" (Mehmet Celâl, 1330/1914: 5).

Eserde 'izdivaç' sözcüğü, "Acı bir tarihtir ki tatlı bir romandan sonra başlar." şeklinde nükteli bir söyleyişle ve sözcüğün eş anlamlılarını içeren iki dizelik "Fıkr etme dedim te'emmül ettin/Evlenme dedim, te'ehhül ettin" (Mehmet Celâl, 1330/1914: 6) şeklindeki Muallim Naci şiiriyle verilir. Görüldüğü üzere sözcüğün anlamı verilirken benzetmelere, mecazlara başvurma, karşıtlıktan ve eş anlamlılıktan yararlanma, alıntı şiir kullanma gibi yollara başvurulmuştur.

Sevda Lüğati'nde 'eşk' sözcüğü dikkat çekicidir. Bu sözcük, eserde madde başlarının yazımında hacimsel bir standart olmadığını da işaret eder. Pek çok sözcük birkaç kelimeyle veya birkaç cümleyle açıklanırken 'eşk' yaklaşık olarak üç sayfada verilir. Eserde 'eşk' sözcüğü en uzun şekilde açıklanan sözcüklerdendir ve sözcüğün açıklanmasında romantik bir söyleyiş öncelenir. Farsça kökenli 'eşk' sözcüğü ilk önce "gözyaşı" şeklinde Türkçe eş anlamlısıyla verilir. Sonra benzetmelerden yararlanma yoluna başvurulur ve 'gözyaşı', edebî metinlere özgü romantik bir söyleyişle betimlenir. Şairin kendi şiirinden dizelerin yanı sıra Muallim Naci, Fuzuli, Cenap Şahabettin ve İlhamî gibi şairlerin şiirlerinden alıntılarla 'eşk (gözyaşı)'in Türkçedeki kullanımı örneklendirilir. Son olarak da Mehmet Celâl, okuyucuyla sohbet eder bir üslup aracılığıyla kendi hayat hikâyesinden olayları zikreder.

Şiirlerinde Büyükada ve orada yaşadığı aşkı (Anna'ya olan aşkı) anlattığı için ve *Adada Söylediklerim* (1886) adlı şiir kitabı dolayısıyla 'Ada şairi' (Andı, 1995: 7-9) olarak da bilinen Mehmet Celâl, *Sevda Lüğati*'nde Adalı sevgilisiyle yaşadığı aşkta gözyaşı dökmeyi çok tecrübe ettiğinden dem vurarak kendi yaşamına, kendi aşkına dair anekdotlar paylaşarak sözlüğe öznел, bireysel bir boyut da katmış olur. 'Eşk' sözcüğüne dair bahsi ise paylaştığı bireysel anekdot dolayısıyla okuyucuyu daha fazla müteessir etmemek adına kapatmak istediğini dile getirerek sonlandırır.

Şairin kendi öz yaşamına dair anekdotlar paylaşması, sözlüğe öznел, bireysel bir boyut katması, okurla sohbet havasında bir üslubu tercih etmesi de *Sevda Lüğati*'ni 'aykırı sözlük' olarak değerlendirmek için geçerli nedenler olarak düşünülebilir. Ayrıca şunu da ifade etmek gerekir ki 'eşk' sözcüğü örneğinde olduğu gibi eserde bazı sözcüklerin Türkçedeki kullanımı, farklı şiirlerden örneklerle örneklendirilirken sözcüğün bizzat kendisinin cümle içerisinde geçmediği, eş anlamlısının ya da çağrıştırdığı sözcüklerin geçtiği metin parçalarına yer verildiği

görülür. 'Eşk' sözcüğünün kullanımını örneklendirmek amacıyla sözlüğe alıntılanan dizelerde 'eşk' sözcüğünün geçmediği yerlerde 'gözyaşı, giryân, ağlamak' gibi sözcüklerin kullanımı dikkat çeker. Sözlükte 'eşk' sözcüğü şöyle verilir:

"Gözyaşı. Beşikte başlar, mezarda biter. Yağmur semânın, şebnem baharın gözyaşıdır! Zaman olur ki bir sıra inci şekline girer, kumral kirpiklerin her târına birer necm-i dirahşân gibi dizilir, yine zaman olur ki bir âşık-ı mecnûnun kahkahaları arasında, müphem, yavaş, sâkit sâkit akar. Oh! Edîb-i muhterem Ahmet Rasim'in "Âsâr-ı Hayâl" unvanlı kitabına yazdığım takdîr-nâme-i mahsûsta söylediğim gibi:

Bir gözyaşıdır bütün bu enhâr

Bir gözyaşıdır bütün bu ebhâr

Maksat şu me'âli söylemektir:

"Bir gözyaşı bir deniz demektir!"

Muallim Naci merhum hüsn-i perîşân-ı tabiata karşı:

Mahrûm olalı tekellümünden

Kan ağlıyorum tebessümünden

Bakıp bakıp, yüzüne ağlarım garîb garîb

Güler bu hâle o şîrîn dehen latîf latîf

der iken, müşârün-ileyhten pek çok evvel gelmiş olan Fuzûlî'nin:

Her gören ayb etti âb-ı dîde-i giryânımı

Eyledim tahkîk görmüş kimse yok cânânımı!

ve:

Seni görmek müte'azzir görünür öyle ki eşk

Sana baktıkça dolar dîde-i giryânımıza

Cenap Şahabettin'in:

Ben ağlıyorken ağlasa yağmurla âsmân

Birlikte âsmân u tabî'atle ağlasam

İlhamî'nin:

Gördü de derd-i dil-zârımı rahm etti tabîb

Dedi ey hasta-i hicrân sana dermân ağlar!

bedî'aları ağlaya ağlaya saçılan kıymetdâr ve sâf ve pâk incilerden ibarettir.

Kadının erkeğe karşı ilk itirafı gözyaşı, erkeğin kadına karşı ilk hediye-i murassası yine gözyaşıdır!..

Elhâsıl şairin dediği gibi:

"Giryân geldim âleme giryân gittim!.."

Elimden gelse, iktidarım taalluk etse “Gözyaşları” diye bir hikâye yazacağım ve bu hikâyede başka başka, safha safha, katre katre, meserret-âmîz ve zehr-âgîn-i bî-me’âl ve pür-mazmûn gözyaşları göstereceğim!..

Oh!.. Bütün âşıkların, bütün talihszilerin, bütün yetimlerin, bütün bî-keslerin, bütün sefillerin gözyaşlarının ihtiva ettiği ma’nâyı birer birer sayıp dökeceğim!..

Sonra, Adalı sevdiğime hitap ettiğim gibi:

Ağlama lâyıktır âh eylemek

Ağlama şâyân-ı perestîş melek

diyeceğim!..

Oh! Ben çok tecrübe ettim: Mustarip olduğum zaman ağlamak beni boğulmaktan kurtarıyor!.. Gözyaşı meselesine burada hitâm veriyorum: Şâyân-ı hürmet kari’ ve husûsâ kari’lerimi gözyaşlarıyla daha ziyade müteessir etmek istemem. Müstaid-i girye olan güzel gözlerin kızarması, bu düşündüğüm, gördüğüm, döktüğüm gözyaşlarının, hiçbir katresine değmez!..” (Mehmet Celâl, 1330/1914: 8-11).

5. Tematik sözlükler, “dünya-insan, insan-insan bağlamında olduğu kadar kavram-niyet bağlamında da dilin zenginliğini gösterirler. Dünyanın toplum tarafında nasıl algılanıp tasarlandığından başlayarak toplumsal ilişkilerin ne şekilde tasarlandığına kadar dilin ve toplumun zemini hakkında bir gösterge niteliğindedirler.” (Özşahin 2017: 581). Bu bağlamda tematik sözlük özelliği gösteren ve ‘aşk’ bağlamında Türk kültür ve edebiyatına yerleşmiş 260 sözcüğü anlamları ve kullanımlarıyla birlikte veren *Sevda Lügati* içerdiği sosyo-kültürel öğeler itibarıyla de ayrıca ele alınabilir. Sözcükler, ‘aşk’ bağlamında kadın-erkek ilişkileri, toplumsal cinsiyet algısı, ‘kadın’a ve ‘erkek’e dair toplumsal roller, kabuller, zamana ve koşullara göre toplumsal yaşamda ‘kadın’ ve ‘erkek’ imgesi, kadın ve erkeğe dair stereotipler (kalıpyargılar), ‘aşk’a dair toplumsal bakış, tarihsel derinlikte aşkın halleri ve biçimleri, toplumsal yaşamın hissî, zihnî, ruhsal dinamikleri vb. sosyo-kültürel öğeler için birer gösterge niteliğindedir. Dolayısıyla *Sevda Lügati*, ‘aşk’ bağlamında Türk kültürü araştırmaları için de çokça malzeme verir.

Örneğin; *Sevda Lügati*’nde ‘aşk’ bağlamında listelenen çiçek ve ağaç adları, Türk kültüründe ‘aşk’a ve ‘kadın’a dair algının göstergeleridir. Çiçek ve ağaç adları ve bu adlara yüklenen anlamlar, doğrudan Türk kültürüne özgü dinamiklerle, toplumun duygu, düşünce ve hayal dünyasıyla, sanatsal/estetik algısıyla, dünya görüşüyle, zihniyetiyle, dilsel kullanım ve yaratımlarla, kültüre yansıyan coğrafyayla, dâhil olunan medeniyet dairesiyle ilişkili olarak değerlendirilebilir. Sözlükte benefşe (menekşe), zambak, servi, semen, sümbül, şebboy, gül, lâle, nergis gibi çiçek ve ağaç adları listelenir ve ‘aşk’ bağlamında açıklanır. *Sevda Lügati*’nde gerçek anlamları kadar ‘aşk’ bağlamındaki anlamları ve kullanımlarıyla da verilen çiçek ve ağaç adı olan sözcükler, bizi Türk kültürüne özgü içeriğe götüren göstergelerdir.

6. *Sevda Lügati*, sosyo-kültürel yönü kadar edebî yönüyle de ayrıca ele alınabilir.

Sevda Lügati’nde, ‘aşk’ın kavram alanına giren sözcüklerin anlamları verilirken sözcüklerin kullanımlarını örneklendirmesi açısından Türk şiirinden alıntılar da yapılır. Şair kendi şiir-

lerinin yanı sıra Muallim Naci, Abdülhak Hamit, Muallim Feyzi, Nedim, Fatih, Rasi, Hakkı, Ağâh Paşa, Üsküdarlı Sâfi, Rezaizade Mahmut Ekrem, Belîğ, Ahmet Rasim, Mustafa Reşit, Fuzuli, Vasıf-ı Enderunî, Ziya Paşa, Cenap Şahabettin, Nef'i, Ali Efendi, Üsküdarlı Talat, Nevres-i Kadim, Baki, Nabi, Şeyh Sadi ve Sabit gibi şairlerin şiirlerinden de alıntılarla sözcüklerin kullanımına örnekler verir.

Sevda Lüğati, bir 'aşk/sevda' sözlüğü olarak bir bakıma 'aşk'a dair sözcüklerin/sözlerin Türk şiirindeki izini sürer. Diğer bir ifadeyle Mehmet Celâl için *Sevda Lüğati*'ni hazırlamakta Türk şiiri başlıca kaynaktır. Lügatte bir bakıma 'aşk' teması bağlamında Türk şiirine yerleşik sözcüklerin listesi yapılır. Türk şiirinin duygu, düşünce ve hayal dünyasından akseden 'aşk'a dair sözcüklerin dökümü yapılır. Dolayısıyla *Sevda Lüğati*'nin içerdiği sözcükler, Türk kültür ve edebiyatının 'aşk'a dair dünyasından sözcüklerdir. *Sevda Lüğati*, hem Türk edebiyatında/şiirinde 'aşk'a dair duygu, düşünce ve hayallerin anlatımında kullanılan ve yerleşik hale gelen sözcükleri listelemesi hem de sözcüklerin kullanımını Türk şiirinden metin parçalarıyla örneklendirmesi, bir bakıma Türk şiirinden bir seçki sunması bakımından edebî bir yönü haizdir.

Dolayısıyla *Sevda Lüğati*, bir sözlük olduğu kadar, 'aşk/sevda' bağlamında Türk şiirinin - özelde divan şiirinin- dünyasına girmek, Türk şiirinin duygu, düşünce ve hayal dünyasını anlamak, 'aşk'ın edebiyatımıza ve kültürümüze nasıl yerleştiğini ortaya koymak bakımından da çokça malzeme verir. Özellikle sözcüklerden bir kısmı divan şiiri geleneğindeki mazmunları işaret eder. *Sevda Lüğati*'nde sözcüklerin çoğunun Türk şiiri kaynaklı listelendiği, Türk şiirinde 'aşk' bağlamında kullanılan sözcüklerin dökümünün yapıldığı düşünüldüğünde, divan şiiri çerçevesinde 'âşık' ile 'sevgili' arasındaki ilişkiyi, aşkı ve sevgiliyi betimleyici nitelikteki mazmunların çokça yer alması doğaldır. Bu bakımdan *Sevda Lüğati*, 'aşk' etrafında ortaya çıkan divan şiiri geleneğine ait mazmunları ve modern Türk şiirine özgü imgeleri göstermesi, Türk şiirine özgü hayal dünyasını vermesi bakımından da dikkate değerdir ve bu yön, sözlüğe edebî bir boyut da katmaktadır.

'Eşk, emvâc, âh, âhû, bâd, bârân, berg, bülbül, piyâle, hâr, hâl, hazân, rakîb, riyâh, jâle, sâkîye, servi, sümbül, şeb-i yeldâ, şitâ, sanem, âşık, gamze, gonca, kalp, gül, mecnun, müjgân, yâ (yay)' gibi divan şiiri geleneğinin mazmunlarına karşılık gelen sözcüklerin kullanımının genellikle yine divan şiirinden seçilen şiirler üzerinden örneklendirildiği görülür.

Örneğin; eserde 'bâd' sözcüğü şöyle verilir:

"Rüzgâr.

Açık sînelerden, perîşân saçlardan, dağınık güllerden birer nağme-i letâfet getiren bir nefes-i muattardır.

Zülfüne kalsa perîşân eylemezdi dilleri

Anı da (!) tahrîk eden bâd-ı sabâdır neylesin

Nef'i

Zülfüne verdikçe nesîm ihtizâz

Üstüne titrer dil-i nâzik-terim

Muallim Naci" (Mehmet Celâl, 1330/1914: 29).

Sevda Lügati'nde 'bülbül' sözcüğü verilirken "âsâr-ı atîka ve cedîdemizde hemen ekseriya rû-nümâ, bir murg-ı hoş-nevâdır" ifadesi aracılığıyla bülbülün divan şiirine özgü bir mazmun olduğuna dair yapılan açıklama, lüğatin hazırlanmasında Türk şiirinin kaynak olarak kullanıldığını; Türk şiirinde yerleşik, 'aşk'la ilgili sözcüklere gidildiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. 'Bülbül' sözcüğü, *Sevda Lügati*'nde şöyle verilir:

"Bir nev'i güzel sadâlı kuş.

Âsâr-ı atîka ve cedîdemizde hemen ekseriya rû-nümâ, bir murg-ı hoş-nevâdır.

Şeyh Galip:

Gül goncası al kanatlı bülbül

Nevres:

Bir goncaya bir hâra nigâh eyledi bülbül

Hâmid:

Sükût içinde bugün kâ'inât sen bir kuş

Gönül hevâsını söyler figânın ey bülbül

İsmi tahattur edemediğim bir şâ'ir:

Güle gûş ettiremez yok yere bülbül inler

Varak-ı mihr ü vefâyı kim okur kim dinler

Recâizâde Mahmut Ekrem:

Yavaş! Allah için yavaş bülbül

Nağmeleriyle bu âşık-ı bahârı, bu meftûn-ı ezhârı alkışlar.

Galiba, Nâ'ilî-i Kadîm de:

Böyle gûyâ lebin ey yüzü gül mül mü eder

Feyz-i keyfiyyet gül gonca'yı bülbül mü eder

şiiriyle alkışlara hüsn-i hâtime verir.

"Bülbül olsam da konsam dallara

Aktı da çeşmim yaşı reh döndü sellere"

koşması da yine başka!..

"Ötme bülbül ötme bülbül

Derdime dert katma bülbül"

ilâhîsi de caba!..

Öyle hatırıma geliyor: Üstad-ı muhterem Muallim Naci merhum "gül" unvanlı yazdığı muhtasar "gonca-i pejmürde" ser-levhasıyla neşrettiği manzumelerinde "bülbül"ü kâle almaya

tenezzül etmemiştir. Bu adem-i tenezzül kudemâ-pesendân-ı asra bir ders-i intibâh göstermek için olmalı.

“Gül” dedikten sonra “bülbul”ü, “bülbul” dedikten sonra “gül”ü îrâd etmek taht-ı mecburiyette olmadığını “Rehber-i Saadet” Mektebi'nin tevzî-i mükâfât resminde kızım yedi yaşındaki Vedia'nın okuduğu şu manzume isbat eder:

Hemşirelerim! Büyük sa'âdet
Erdik bu sabâh inşirâha
Hürriyeti doğduran sabâha

Hemşirelerim! Terennüm eyler
Bir lahn-ı zekâ cânânımızda
Bülbülleşiriz lisânımızda

Tahsîl-i kemâle gayret ettik
Ettik bugün ol kemâli isbât
İşte size en büyük mükâfât” (Mehmet Celâl, 1330/1914: 38-41).

Sevda Lügati'nde 'servi' sözcüğü de yine sözcüğün divan şiirine özgü bir mazmunu işaret ettiğine atıfla açıklanır. Lügatte 'servi' sözcüğü şöyle verilir:

“Bir nev'i ağaç.

Eski şâ'irler (!) kamet-i cânâna benzetirler.

“Bir serv besledim nice yıl bâğ-bân olup
Serkeşlik etti ol dahi dâmen-keşân olup” ” (Mehmet Celâl, 1330/1914: 107).

3. Sonuç

Ara Nesil şairlerinden Mehmet Celâl (1867-1912)'in bir aşk sözlüğü olarak hazırladığı *Sevda Lügati*, Mehmet Celâl'in edebî kişiliğinin farklı bir yönünü göstermesi kadar Türk sözlükçülüğü bakımından da dikkat çekicidir. Resimli tematik bir sözlük olan *Sevda Lügati*, 'aşk/sevda' sözcüğünün kavram alanı içerisine giren, 'aşk/sevda' bağlamında Türk kültür, edebiyat ve şiirine yerleşen, aşkın çağrıştırdığı kavramların bir araya getirildiği ve kimi zaman nükteli sözlerle açıklandığı bir sözlüktür. Dolayısıyla sözlükteki 260 sözcüğü bir araya getiren odak-sözcük 'aşk'tır ve sözcüklerin gerçek anlamlarıyla birlikte 'aşk' bağlamındaki anlamları ve çağrışımları da verilir.

Sevda Lügati'nde sözcüklerin gerçek anlamlarının yanında 'aşk' bağlamındaki anlamlarıyla verilmesi, kadın-erkek ilişkisi özeline taşınması, eserde kimi zaman kullanılan nükteli sözler, mizahî üslup, karikatürize edici anlatım, eserin tematik yönüyle örtüşük biçimde ortaya çıkan romantik söyleyiş *Sevda Lügati*'ni 'aykırı sözlük' konumuna da taşır. *Sevda Lügati*, 'aşk'ın başta divan şiiri olmak üzere Türk şiirine yerleşen şekliyle dikkate sunulduğu bir eserdir. Eserde her bir sözcük, ya Mehmet Celâl'in kendi şiirlerinden ya da başta divan şairleri olmak üzere Türk şairlerin şiirlerinden seçmelerle örneklendirilir. Dolayısıyla *Sevda Lügati*, Türk sözlükçülüğü

kadar Türk edebiyatı, şiiri ve kültür tarihi araştırmaları için de çokça malzeme verir. Bu bakımdan *Sevda Lüğati*'ne yönelik sosyolojik, kültürel, sözlükbilimsel ve edebî okumalar gerçekleştirilebileceğini ve çeşitli açılardan incelendiğinde sözlükçülük, Türk kültürü, edebiyatı ve şiiri için farklı değerlendirmeler yapılabileceğini söylemek mümkündür.

KAYNAKLAR

- Aksoyak, İsmail Hakkı (2005). "Ara Nesil Şairi Mehmet Celâl'in Müşterek Şiirleri". Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları, S.3, Güz 2005, s.71-81.
- Aktaş, Şerif (1980). "Edebiyatımızda Geçen Asrın Sonlarında 'Mutavassıtın' Grubun Edebî Düşüncesi Hakkında". Birinci Milli Türkoloji Kongresi Tebliğleri, s.71-81, İstanbul: Kervan Yayınları.
- Aktaş, Şerif (2002). "XX. Yüzyıl Başlarında Türk Şiiri". Türkler. Cilt 15, s.227-239, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Akyüz, Kenan (1995). Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Andı, M. Fatih (1995). Ara Nesil Şairi Mehmed Celâl: Hayatı Görüşleri Şiirleri. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Arslan, Mehmet (Haz.) (2015). Mehmed Celâl'in Manzum Tarihleri. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Avcı, İsmail (2016a). "Savaşın Şiire: Mehmet Celâl'in Kaleminden Sultan III. Mehmet'in Avrupa Seferi". Balkanlar'da Türk Dili. (Ed. H. Babacan ve İ. Avcı), s.115-130, Ankara: Gece Kitaplığı.
- Avcı, İsmail (2016b). "Şair Gözüyle Osmanlı Dönemi Fetret Devri ve Müceddid-i Devlet Çelebi Mehmed". 13. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı, s.1015-1020, İstanbul.
- Babacan, Mahmut (1993). Ara Nesilde Tenkit. Doktora tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Babacan, Mahmut (2003). "Ara Nesil'de Eleştiri". Hece: Eleştiri Özel Sayısı, S.77-78-79 (Mayıs-Haziran-Temmuz 2003), s.71-85.
- Birinci, Necat (1987). Nabizâde Nazım. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Birinci, Necat (2000). "Ara Nesil Edebiyatı". Edebiyat Üzerine İncelemeler, s.89-110, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Demir, Ahmet (2016). II. Abdülhamit İçin Dönemine Bir Methiye. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Doğru, Fatih (2014). "Aykırı Sözlükler". Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(2), s.191-198.
- Gariper, Cafer (2011). "Geçiş Dönemi: Ara Nesil". Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı. (Ed. Ramazan Korkmaz), s.113-130, Ankara: Grafiker Yayınlar.

- Işık, İhsan (2006). "Mehmet Celal". Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi. C.6, s.2434, Ankara: Elvan Yayınları.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal (1969). Son Asır Türk Şairleri. Cüz I, İstanbul: MEB Yayınları.
- Kaplan, Mehmet (1971). Tevfik Fikret: Devir-Şahsiyet-Eser. İstanbul: Bilmen Basımevi.
- Kaplan Mehmet; Enginün, İnci; Emil, Birol; Kerman, Zeynep (Haz.) (1997). Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi IV: Ekrem, Hamit, Sezai ve Ara Nesil. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, Ahmet İhsan (2013). "Türk Edebiyatında Ara Nesil". Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Y.5, S.9, s.148-159.
- Kocapınar, Pelin (2014). Kavram Sözlükleri ve Ermeni harfli Kıpçak Türkçesi Söz Varlığı Üzerine Bir İnceleme. Doktora tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kolcu, Ali İhsan (2018a). Ara Nesil Edebiyatı. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Kolcu, Ali İhsan (2018b). Ara Nesil Edebiyatı Tarihi. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Mehmet Celâl (1330/1914). Sevda Lügati. İstanbul: Şems Matbaası.
- Mutlu, Hüseyin Kahraman (2009). "Türkçe Öğretiminde Sözlükçülük Tekniği Açısından Tematik Sözlükler". Turkish Studies, Vol. 4/4, Summer 2009, s.814-822.
- Özarslan, Ersin (1996). "Edebiyatta Nesil Meselesi ve Ara Nesil". Folkloristik Prof. Dr. Umay Günay Armağanı, s. 266-278, Ankara: Feryal Matbaacılık.
- Özşahin, Murat (2017). "Tematik Sözlüklerin Kapsamı ve Tema Belirleme Ölçütleri". III. Uluslararası Sözlük Bilimi Sempozyumu Bildirileri (3-4 Kasım 2016). (Ed. Erdoğan Boz vd.), s.575-584, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Basımevi.
- Sönmez, Sevgül (Haz.) (2003). Mehmed Celâl: Sevdâ Lûgati. İstanbul: Okuyan Us Yayın.
- Uç, Himmet (1990). İlmîlîlar ve Edebî Tenkit. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Uç, Himmet (2000). Mehmet Celâl'in Hikâye ve Romanları. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Yalçın, Nihat (Haz.) (2014). Mehmed Celal: Osmanlı'dan Aşk Sözlüğü. İstanbul: Rumuz Yayınevi.